

УДК. 336+338.6/.9

В.П. Мартинюк В.П., Баділь Б.Б.

Тернопільська академія народного господарства

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ФІСКАЛЬНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ З ІНДИКАТОРАМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

© Мартинюк В.П., Баділь Б.Б., 2003

З'ясовано поняття фіскального менеджменту та визначено необхідні умови для його сприятливого впливу на індикатори економічної безпеки. На основі запропонованого контуру взаємовпливу, досліджено взаємозв'язок між зміною методів податкового регулювання та індикаторами економічної безпеки.

The concepts of fiscal management are determined and the necessary conditions of their positive influence on economic safety are defined here. The interrelations between change of methods of fiscal regulation and indicators of economic safety are investigated on the basis of the programmed contour of mutual influence between them.

Однією з найактуальніших проблем переходу України до сталого розвитку є реалізація комплексу заходів, спрямованих на підвищення рівня індикаторів всіх складових економічної безпеки (ЕКБ). Зокрема індикаторів виробничої, фінансової, науково-технічної, енергетичної, транспортної, продовольчої безпеки, сфери зайнятості населення та сфери рівня життя населення. Саме це сприятиме досягненню достатнього стану ЕКБ України, який дасть можливість:

- самостійно визначати і проводити внутрішню політику в соціальній, економічній, військово-технічній та інших сферах, враховуючи власні економічні інтереси;
- активно впливати на процеси у світі, які зачіпають національні інтереси нашої держави;
- “на рівних” брати участь у перспективних світових економічних, науковотехнічних та інших проектах;
- забезпечити довготривалий соціальний спокій та унеможливити виникнення масштабних внутрішніх конфліктів.

Слід підкреслити, що якщо в теперішній час до зовнішніх загроз ЕКБ України нічого крім перетворення її в сировинний придаток, списання її до країн — безнадійних боржників та витіснення на узбіччя глобальних процесів не відносять [1, 2], то кількість дестабілізуючих чинників, які виходять з середини країни з кожним днем зростає.

Для прикладу розглянемо кровоносну систему будь-якої економіки — фінансову сферу. Тут важливим чинником ЕКБ виступає узгодженість взаємодії фіскальних та інвестиційних компонентів. Відтак досягнення позитивного впливу фінансової складової на ЕКБ країни повинно передбачати:

по-перше, реалізацію науково обґрунтованої стратегії податкового менеджменту, спрямовану на оптимізацію податкових надходжень до бюджетів всіх рівнів, зменшення ймовірності податкових правопорушень та сприяння легалізації 40 — 60 % суб'єктів господарювання, які на сьогодні працюють в тіні;

по-друге, пріоритетне спрямування фінансових потоків у розвиток тих галузей, які забезпечують економічне зростання за рахунок переважаючого використання відтворюваних ресурсів та наукоємних процесів та спроможні реалізувати сукупність притаманних економіці України об'єктивних конкурентних переваг.

У статті зосередимо увагу на першій, дуже важливій складовій фінансової безпеки будь-якої держави — державному податковому менеджменті.

Відповідно до [3], під *державним податковим менеджментом* слід розглядати систему державного управління оподаткуванням, що включає координацію та вдосконалення всіх сторін оподаткування.

Система державного фіскального управління складається з трьох взаємодіючих складових: по-перше, це *податкове планування* — передбачає встановлення та оцінку планових, фактично виконаних і прогнозованих податкових зобов'язань суб'єктів податкових правовідносин; по-друге, це *податкове регулювання* — передбачає розробку та реалізацію науково-обґрунтованих важелів оперативного втручання в процес наповнення державних бюджетів всіх рівнів; по-третє, це *податковий контроль* — формує санкційні міри впливу на платників податків при порушенні ними норм податкового законодавства.

Стержнем, основою системи податкового менеджменту є податкове регулювання, яке реалізується за допомогою спеціальних інструментів оперативного впливу на економічні та соціальні процеси в державі. До таких інструментів належать зміна форм оподаткування, податкових ставок, тарифів, надання пільг в оподаткуванні. Правильність та економічна обґрунтованість застосування цих інструментів є запорукою ефективного функціонування як податкової системи, так і економіки держави загалом.

ЕКБ держави залежить від економічного добробуту кожного українського підприємства. Своєю чергою основним чинником ЕКБ кожного господарюючого суб'єкта виступає платоспроможність внутрішнього ринку. Найважливішим державним інструментом впливу як на рівень ЕКБ вітчизняних суб'єктів господарювання, так і на платоспроможність внутрішнього ринку є система державного податкового менеджменту. Саме за допомогою цього важеля держава може проводити стримуючу чи стимулюючу фіскальну політику, впливати на рівень розвитку народного господарства, створювати необхідні умови для розвитку пріоритетних галузей економіки.

Дослідивши та згрупувавши індикатори ЕКБ на макро- та мікрорівнях [4, 5], їх взаємозв'язок з системою державного податкового менеджменту можна подати за допомогою контуру взаємовпливу (рис. 1).

- — *спад виробництва і втрата внутрішнього ринку; руйнування науково-технічного потенціалу і деіндустріалізація економіки; втрата продовольчої незалежності; ріст безробіття і послаблення трудової мотивації; криміналізація економіки; деградація природного середовища; порушення фінансової стабільності; втрата зовнішнього ринку; енергетична та сировинно-ресурсна криза;*

** — розробка і реалізація науково-обґрунтованої стратегії державного податкового менеджменту, проведення інституційних змін у сфері господарювання; цілеспрямоване комплексне використання всіх власних економічних ресурсів на основі стратегічного планування, оптимального поєднання усіх форм власності в межах збалансованої багаторівневої економіки; орієнтація на власні наукові, виробничі, сировинні, фінансові й інші ресурси;

*** — ІНБ — інвестиційна безпека, ВРБ — виробнича безпека, ЕНБ — енергетична безпека, ВЕБ — військово-економічна безпека, НТБ — науково-технічна безпека, ДМБ — демографічна безпека, БРП — безпека ринку праці, КБ — кадрова безпека, ФНБ — фінансова безпека, СРБ — сировинно-ресурсна безпека, ЗЕБ — зовнішньоекономічна безпека, ТРБ — транспортна безпека, ПДБ- продовольча безпека.

Рис. 1. Контур взаємовпливу індикаторів ЕКБ різних рівнів

Недоліки вітчизняного фіскального адміністрування сприяють спотворенню регулюючої, стимулюючої, розподільчої і соціальної функції податків, формують вітчизняну податкову систему конфіскаційного типу. Ще у XVIII столітті Д. Рікардо у своїй праці "Принципи політичного та економічного оподаткування" твердив, що сукупний рівень податкового навантаження на господарюючі суб'єкти не повинен перевищувати 35 — 40 %. Американські вчені вважають, що при сумарній ставці податків 75 % ніхто не буде працювати в легальному секторі економіки [6]. У той же час нескладно порахувати, що рівень оподаткування вітчизняних підприємств становить близько 80 % сукупного доходу юридичних осіб.

У цій ситуації важко всю вину покласти на погану законодавчу урегульованість. Навпаки, ця складова фінансової безпеки наділена особливою увагою з боку держави. Якщо прийняття нового Податкового кодексу України невиправдано затягується, то сфера митно-тарифного регулювання новий Митний кодекс отримала 11 липня 2002 року. Крім того, нараховується близько 40 тільки назв різноманітних Законів України, Постанов Кабміну та Указів Президента з питань митно-тарифного регулювання, а до кожного із них існують ще як мінімум 10 — 15 поправок. Проблема в іншому, у тій великій кількості нормативно-правових актів не прослідковується системного і комплексного підходу до вирішення проблеми оптимізації податкових надходжень і стимулювання трудової та підприємницької активності в Україні, формування якісної галузевої структури і регіональних пропорцій економіки.

В одній статті важко охопити всю сукупність взаємовпливу між системою державного податкового менеджменту і показниками ЕКБ на макро- та мікрорівнях, тому проаналізуємо взаємозв'язок між двома найважливішими напрямками — оподаткуванням суб'єктів господарської діяльності та оподаткуванням фізичних осіб, а також їх вплив на індикатори ЕКБ. На рис. 2 показано динаміку трьох індикаторів фінансової безпеки України:

1. Базовий темп зростання надходжень до зведеного бюджету України від податку на прибуток — в цьому випадку розглядається як дестабілізуючий чинник впливу на інші індикатори ЕКБ. Хоча в загальному показники наповнення бюджету одночасно є індикаторами, що відображають стан фіскальної безпеки держави.

2. Рівень рентабельності вітчизняних підприємств — разом з іншими показниками прибутковості, фінансового стану та ліквідності господарюючих суб'єктів можна зараховувати до індикаторів, що відображають загальний рівень економічної безпеки підприємства;

3. Індекс інвестицій підприємств в основний капітал належить до індикаторів стану виробничої безпеки на макрорівні.

Рис. 2. Динаміка індикаторів фінансової безпеки України¹ [7]

Як свідчать дані графіка, останніми роками спостерігається щорічне збільшення надходжень до бюджету від податку на прибуток. У той же час рівень рентабельності вітчизняних підприємств зменшується. Зрозуміло, що тут не враховані інші чинники, що можливо спричинили такі обернено пропорційні залежності. Зокрема, зростання кількості господарюючих суб'єктів, середні значення рентабельності, що згладжують конкретну картину рівня прибутковості окремих галузей народного господарства. Однак беззаперечним є факт незадовільного стану виробничої безпеки держави, що підтверджує динаміка індексу інвестицій в основний капітал. В органах Державної податкової служби України таку ситуацію традиційно пояснюють приховуванням реальних доходів, які отримують виробники. Але ж основним джерелом тінізації виступає сама держава з її економічно необґрунтованою системою податкового менеджменту.

¹ За 1995 — 1999 рр. рентабельність розраховується як відношення прибутку від реалізації продукції до витрат на виробництво реалізованої продукції. За 2000 — 2001 рр. рентабельність розраховується як відношення фінансового результату від операційної діяльності до витрат операційної діяльності.

На рис. 3 показана зміна надходжень до бюджету від прибуткового податку з громадян та зміна основного індикатора, що відображає стан сфери рівня життя населення.

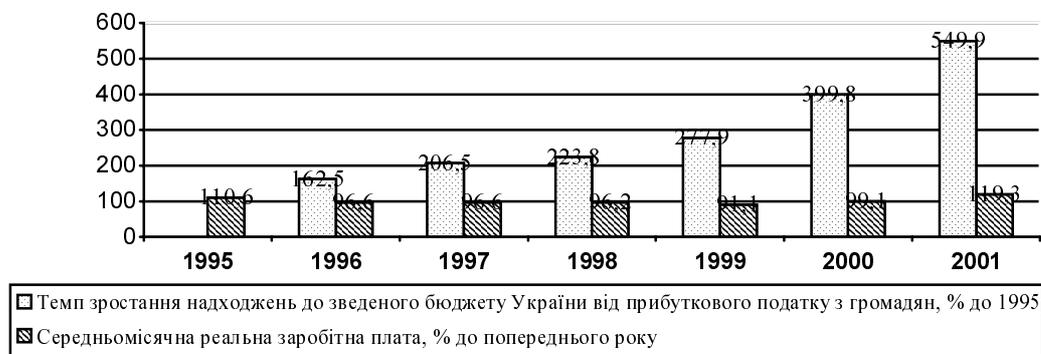

Рис. 3. Динаміка надходжень до зведеного бюджету України від прибуткового податку з громадян та реальна середньомісячна заробітна плата [7]

Як і у випадку з оподаткуванням юридичних осіб останніми роками в нашій державі спостерігається значне зростання надходжень до бюджету від прибуткового оподаткування населення. Однак при майже незмінній реальній заробітній платі це можна розцінювати як зневажання українського народу з боку влади. Слід відзначити, що такий податковий тягар оправдовував би себе, якби посилення фіскальних функцій сприяло розширенню можливостей держави в реалізації інвестиційних, соціальних, військово-технічних, екологічних та наукових державних програм. Теоретично воно повинно так бути, а на практиці ми не знайдемо жодної сфери народногосподарського комплексу нашої держави, яка б відчувала значну державну підтримку.

Хоча обернено пропорційний зв'язок між рівнем оподаткування фізичних та юридичних осіб і темпами економічного розвитку не є новизною, проведені дослідження дозволяють припускати, що надмірний податковий тягар негативно впливає на всі інші індикатори ЕКБ держави. У таблиці наведені результати наших спостережень.

Зміст показників, наведених у таблиці, такий: а) $V_{п}$ — обсяги виробництва продукції; P_z — загальний рівень рентабельності; $P_{тп}$ — рентабельність товарної продукції; $P_{пз}$ — рентабельність поточних затрат; $P_{жп}$ — рентабельність живої праці; P_p — розрахункова рентабельність; Φ_v — фондвіддача; K_o — коефіцієнт оновлення ОФ [8].

б) $K_{вз}$ — коефіцієнт співвідношення власних і залучених засобів; $K_{дзз}$ — коефіцієнт довготермінових залучених засобів; K_m — коефіцієнт маневреності власних обігових засобів; $K_{роф}$ — коефіцієнт реальної вартості основних фондів; $K_{оз}$ — коефіцієнт реальної вартості основних і матеріальних оборотних засобів; K_a — коефіцієнт нагромадженої амортизації. Детальну їх характеристику та методику розрахунку наведено в [9].

в) K_l — коефіцієнт абсолютної ліквідності; ПКП — проміжний коефіцієнт покриття; $K_{п}$ — коефіцієнт покриття; $K_{чв}$ — коефіцієнт чистої виручки; $K_{вк}$ — коефіцієнт власного капіталу [9].

Вплив зміни несприятливих методів податкового регулювання² на показники суб'єктів господарювання та індикатори ЕКБ

Показники суб'єктів господарювання, на які може впливати зміна методів податкового регулювання	Індикатори ЕКБ, на які може впливати зміна методів податкового регулювання	Характер впливу
<i>А) Вплив на обсяги виробництва і прибутковість</i>		
$V_{п↓}, P_{з↓}, P_{тп↓}, P_{пв↓}, P_{жп↓}, P_{р↓}, \Phi_{в↓}, K_{о↓}$	$I_{ІНБ}, I_{ВРБ}, I_{ЕНБ}, I_{НТБ}, I_{ЕЛБ}$ ↓↓↓	Зменшення обсягів виробництва та реалізації продукції, а також зниження рівня інвестиційної, виробничої, енергетичної та науково-технологічної безпеки
<i>Б) Вплив на платоспроможність</i>		
$K_{вз↑}, K_{дзз↑}, K_{м↓}, K_{роф↓}, K_{оз↓}, K_{а↑}$	$I_{ФНБ}, I_{ІНБ}, I_{ВРБ}, I_{ЕЛБ}, I_{СРБ}$ ↓↓	Знижується платоспроможність суб'єктів господарювання за рахунок формування несприятливого інвестиційного клімату для розвитку підприємств, зменшення попиту на цю продукцію.
<i>В) Вплив на ліквідність активів</i>		
$K_{л}, ПКП, K_{п}, K_{чв}, K_{вк}$ ↓↓	$I_{ФНБ}, I_{ІНБ}, I_{ВРБ}$ ↓↓	Погіршення ліквідності активів суб'єктів господарювання та стабільності фінансово-кредитної системи країни.

Результати дослідження, проведеного на основі офіційних статистичних даних та даних річних бухгалтерських звітів вітчизняних підприємств, ще раз підтвердили твердження про пагубний вплив науково-необґрунтованих заходів податкового регулювання на фінансово-господарську діяльність підприємств та макроекономічну стабільність держави. І хоча у світовому господарстві існують держави з перехідною економікою, які справляють вищі податки і характеризуються значними і сталими темпами економічного зростання [3], це, в основному, пов'язане з більшими обсягами державного інвестування в пріоритетні напрями розвитку, які власне забезпечують економічний поступ. Членам уряду потрібно звернутися до будь-якого підручника для студентів першого курсу вищих економічних закладів розвинутих країн Заходу, де сказано, що чим нижчі податки, тим більше поле для оподаткування і, як результат, загальна сума зібраних податків.

Тому, на сучасному етапі розвитку економіки нашої держави, краще залишати більшу частину чесно зароблених коштів юридичним та фізичним особам. Це сприятиме збільшенню особистого споживання, росту заощаджень та інвестицій в основну діяльність. І хоча на перших порах це зменшить податкові надходження до бюджету, проте в майбутньому можна очікувати збільшення зацікавленості суб'єктів господарювання в

² Під несприятливими методами податкового регулювання розуміються збільшення кількості податків та їх ставок, надання (ненадання) податкових пільг та канікул, внутрішнє і зовнішнє подвійне оподаткування.

посиленні економічної активності і зростання надходжень до бюджету, що збалансує рівень індикаторів ЕКБ.

Жертвувати благами сьогодення задля майбутнього завжди важко. Особливо це важко для держави. Тому, напередодні прийняття нового Податкового кодексу України, важливо пам'ятати про вагомість рівня оподаткування юридичних та фізичних осіб.

1. Бакушевич І.В., Мартинюк В.П. Економічна безпека регіонів України: аналіз сучасного стану та можливості забезпечення // *Логістика: Вісн. ДУ "Львівська політехніка"*. — 2001. — № 416. — С. 14 — 20. 2. Гриценко А. Загрози для України мають переважно внутрішній характер // *Наша газета*. — 2002. — 12.07. — С.3. 3. Кізіма А.Я. Податковий менеджмент: Навчально-методичний посібник. — Тернопіль: Астон. — 2002. — 166 с. 4. Мартинюк В.П. Дослідження впливу зміни рівня індикаторів загальнодержавної економічної безпеки на показники суб'єктів господарювання // *Енергетика: економіка, технології, екологія*. — 2001. — № 3. — С. 85 — 90. 5. Мартинюк В.П. Інституційні зміни у сфері господарювання та їх можливий вплив на рівень економічної безпеки // *Енергетика: економіка, технології, екологія*. — 2001. — № 2. — С. 73 — 79. 6. *Вопросы теории и практики исчисления и взимания налогов.* / Под ред. Л.П. Павловой. — М. — 1995. — 136 с. 7. *Економіст*. — 2002. — № 7. — 75 с. 8. Економічний аналіз діяльності промислових підприємств та об'єднань: Навч. посібник / За ред. С.І. Шкарабана, М.І. Сапачова, — Тернопіль: ТАНГ, 1995. — 296 с. 9. Карлин Т.Р. Макмин А.Р. *Анализ финансовых отчетов (на основе GAAP): Учебник* — М.: ИНФРА-М, 2000. — 448 с.

УДК 658.8:69

Н.О. Микитюк, Н.Т. Гринів

Інститут підприємництва та перспективних технологій
Національний університет "Львівська політехніка"

МЕТОДИ МАРКЕТИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ У СФЕРІ ПРОДУКЦІЇ РЕАЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ

© Микитюк Н.О., Гринів Н.Т., 2003

Диференційовано оцінено застосування методів маркетингових досліджень у сфері продукції реального інвестування.

The different estimation in direct to adaptation of marketing researches methods to sphere of real investment product is consider in article.

Нагромадження інформації про ринок продукції будівельного виробництва та ринкове середовище повинно носити систематичний, а не випадковий характер. Тільки у цьому разі дослідження забезпечать позитивний результат. Тому для ефективного їх здійснення різнопрофільні будівельні організації проходять через усі етапи процесу проведення